

PETR BEZRUČ

SLEZSKÉ PÍSNĚ

CHARAKTERISTIKA UMĚleckého TEXTU

Ostrava: Sto roků v šachtě žil, mlčel jsem,
sto roků kopal jsem uhlí,
za sto let v rameni bezmasém
svaly mi v železo ztuhly.

Uhelný prach sed mi do očí,
rubíny ze rtů mi uhly,
ze vlasů, z vousů a z obočí
visí mi rampouchy uhlí.

Chléb s uhlím beru si do práce,
z roboty jdu na robotu,
při Dunaji strmí paláce
z krve mé a z mého potu.

Sto roků v kopalně mlčel jsem,
kdo mi těch sto roků vrátí?
Když jsem jím pohrozil kladivem,
kdekdo se začal mi smáti.

Lehko se zasmát mi kdekdo moh,
ve Vídni, v ústraní tichém.
Když tomu panstvu smích nepomoh,
bodáky přišly za smíchem.

Analýza uměleckého textu

• zasazení výňatku do kontextu díla

Úryvek je z básně Ostrava – asi nejznámější báseň, naleží ke skupině básní, které vyjadřují revoltu.

- Slezské písni jsou obrazem života a situace ve Slezsku koncem minulého století. Skládají se z osmdesáti tří básní.
- autor vyjadřuje svoji touhu po spravedlnosti, vyjadřuje se k životu ve Slezsku (ve Slezsku se míšili Češi, Poláci, Němci a Židé)
- Bezruč vystupuje jako bard = mluvčí svého lidu, vyjadřuje pocity všech, vyzývá ke vzpouře
- motivy:
  - sociální: bída horníků, a hutníků, sociální kontrasty, výzvy ke vzpouře, chudoba horalů
  - národnostní: poněmcování a popolštování, odrodilství (odrození národnosti), nezájem Prahy o Slezsko
  - intimní: zklamaná láska, samota, marná touha po rodině
- rámcová kompozice, prolog: Červený květ, epilog: Úspěch

Červený květ: tato báseň pojednává o kaktusu, který kvete jen jednou za život, a o růži, která je krásná. Básník odsoudí ošklivý kaktus a „pochválí“ krásnou růži (tato báseň značí jeho samotu v životě a jeho neúspěchy v lásce – byl to starý mládenec).

Kantor Halfar: Příběh učitele, který odmítl učit jiným než českým jazykem, ačkoliv se to vyžadovalo. Vzdorování odnárodňování vyvrcholí Halfarovým oběšením se na jabloni. Tato báseň je jednou z těch, kterými Bezruč protestuje proti potlačování mateřského jazyka.

Maryčka Magdonova: Maryčka přijde se svými čtyřmi sourozenci o rodiče. Protože je nejstarší, musí se o ně starat. V zimě ji v lese při krádeži dřeva přistihne burmistr Hochfelder a neváhá dívku udat. Při cestě do Frýdku, kam děvče vede strážník, si však Maryčka zvolí raději smrt nežli posměch a ukončí svůj život skokem ze skály do řeky Ostravice.

Ostrava: Báseň obsahující výzvu k boji proti krutému jednání s dělníky. Z každého rádku je cítit bezmoc vykořisťovaných horníků z Ostravského a Slezského regionu, ale také vzdor a nenávist vůči mocipánům.

Labutinka: Posmrtně nalezená báseň, která byla do Slezských písni přesunuta formálně. Stejně jako báseň *Jen jedenkrát* je také *Labutinka* osobního charakteru a vypráví o nenaplněné lásce a zklamání z chování neznámé dívky, do níž se vypravěč zamíloval.

70.000: neutěšená budoucnost lidu ve Slezsku – „Sto tisíc nás poněmčili, sto tisíc nás popolštili...“ – zbývajících sedmdesát tisíc bez odporu čeká, až se s nimi stane totéž – za bečku vína jsou ochotni dál sloužit „markýzi Gerovi“ – problém alkoholismu ve Slezsku – alkohol přinášel chvílkové zapomenutí, ale uvrhl lid do ještě větší býdy.

Jen jedenkrát: paralela mezi pověstí a básníkovým osudem. Pověst: na severu země žili lidé, kteří nikdy nespátrali slunce. Jednoho dne se stal zázrak a slunce nad jejich zemí vysvitlo – místo radosti se však lidu zmocnil strach; prosili slunečního Boha, aby je ušetřil. Slunce se pak již nikdy nevrátilo. Když strach překonal, vyšli ze svých jurt, viděli zemi bez věčného sněhu a cítili vůni květin, litovali svého jednání, „...neb cítili, že jednou jas žítí šel kol jejich mračné země, a jejich přešel vinou a víc se nenavrátí!“ Básníkův osud: „Jen jedenkráte kolem mne šla láska...“ Odmlítl ženu, která ho měla ráda a kterou miloval i on – nechtěl spojit její osud se svým, který pokládal za nešťastný – „...však na strom zvaldý nepřipínám růži...“ svého jednání pak nepřestává litovat: „sladkým krokem kolem mne šla láska, a já přirazil dveře svojí chaty, a nikdy více nevrátí se zpátky!“

- **téma a motiv**

téma: tvrdá práce

motivy: šachta, uhlí, svaly, oči, rty, vlasy, vousy, robota (práce)

časté motivy v ostatních básních: láska, odnárodňování, lhotejnost Prahy, antika, vzpoura

- **časoprostor**

prostor: Děje básní se odehrávají na území Slezska, poblíž Frýdku-Místku, kde Bezruč žil. (Těšín, Michalkovice, Opava)

čas: přelom 19. a 20. stol.

- **komoziční výstavba**

Úryvek se skládá z pěti slok po 4 verších.

- **literární forma, druh a žánr**

poezie, lyrickoepické básně, sociální balady

- **lyrický subjekt**

vystupuje v er-formě i ich-forma (Ostrava – ich-forma, lyrickým subjektem je jeden z horníků)

- **postava**

horník – dříve mlčel (byl zticha, lhotejný) a tvrdě pracoval, nyní chce se svou situací něco udělat

kdeko ve Vídni = vrchnost, státní správa – lhostejná ke slezskému lidu
v básních se několikrát objevuje markýz Gero – symbol útisku chudých

- **vyprávěcí způsoby**

neznačená přímá řeč – jedná se o promlvu horníka, nelze rozhodnout, zda je pronášena nahlas nebo v duchu

- **typy promluv**

monolog horníka

- **veršová výstavba**

rým střídavý – A, B, A, B

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

- sbírka je psána ve slezském nářečí

z roboty jdu na robota

roboťa = archaismus, hornická mluva

kdo mi těch sto roků vrátí?

řečnická otázka

smáti se

archaismus (infinitiv zakončený na -ti)

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

Sto roků v šachtě žil, sto roků kopal jsem uhlí   hyperbola

rameno bezmasé   epiteton

svaly mi v železo ztuhly   hyperbola

rubíny ze rtů mi uhly   metafora (= červená barva)

bodáky přišly za smíchem   metafora, bodáky = boj

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

- přelom 19. a 20. stol. (1903 Slezské číslo)

Petr Bezruč (1867–1958)

- slezský bard, vlastním jménem Vladimír Vašek
  - básník, bývá řazen ke generaci buřičů
  - narodil se 15. září 1867 v Opavě do rodiny Antonína Vaška a Marie Vaškové
  - otec byl učitel na gymnáziu, filolog a slezský buditel. Vydával první český list ve Slezsku, Opavský besedník. Jako jeden z prvních odmítl uznat pravost rukopisů Královedvorského a Zelenohorského a kvůli tomu byl vyhozen z gymnázia a musel se přestěhovat s celou rodinou do Brna.
  - v roce 1881 studuje na brněnském gymnáziu, po ukončení se rozhoduje pro studium klasické filologie v Praze. Studium ze sociálních důvodů nedokončil, ale získal zálibu v antice i etymologii. Zde se poprvé seznámil s Janem Herbenem a také s Vilémem Mrštíkem.
  - v roce 1888 se vrací do Brna ke své rodině, která je zadlužená. Vašek má pět sourozenců a musí začít přispívat do rodiny, neboť jeho otec již zemřel.
  - začíná pracovat jako úředník na poště v Místku. Pokračuje v nevázaném životě a začíná si všímat velké lidské bídy Frýdecka.
  - v roce 1892 se seznamuje s učitelem, divadelníkem Ondřejem Boleslavem Petrem a vzniká osudové přátelství. Petr byl slezský vlastenec a seznamoval Vaška s historií a problémy Slezska. Přivedl Vaškova pozornost k sociální a národní otázce Slezska.
  - později se Vašek zamíloval do Dody Bezručové a díky spojení jmen jeho dvou nejbližších přátel vzniknul pseudonym Petr Bezruč.
  - v roce 1893 se stěhuje zpět do Brna a stará se o svého mladšího sourozence. Začíná posílat svoje básně Janu Herbenovi do časopisu Čas. Celkem mu pošle 74 básní v 39 zásilkách. V roce 1903 vydává Herben 1. číslo Besed Času s podtitulem Slezské číslo.
  - v roce 1909 vychází Bezručovy básně poprvé pod názvem Slezské písňě, neboť mají převážně kladný ohlas.
  - v roce 1916 byl převezen do brněnské věznice na Cejlu a byl vyslýchán a vězněn za nejútočnější básně Slezských písni. Později je Bezručovi přiznáno důležité místo v české literatuře a na základě toho je propuštěn.
  - v roce 1945 mu byl udělen titul národní umělec.
  - ke konci života se Vašek stahuje stále více do samoty a nakonec umírá v olomoucké nemocnici v roce 1958.
- Bezruč je tzv. „autorem jednoho díla“
- samostatně vyšly básně: *Paralipomena I a II, Stužkonoska modrá, Labutinka, Přátelům a nepřátelům*

- **literární / obecně kulturní kontext**

Protispoločenství, anarchističtí buřiči:

= generace mladých spisovatelů z počátku 20. století

rysy:

1. návaznost na generaci 90. let 19. století – Českou modernu
  2. přirozenější, hovorovější, jasnější jazyk
  3. společné – přibližně stejný věk, bohémský život, těsnutí k anarchismu
  4. i přes odpor vůči společnosti příklon k životu, vitalitě – „básníci života a vzdoru“
- někdy k nim bývá řazen právě Petr Bezruč
  - František Gellner, Fráňa Šrámek, Karel Toman, Viktor Dyk, Stanislav Kostka Neumann

František Gellner (1881–1914)

- žil bohémsky, získal místo redaktora v Lidových novinách – polepšil se

- výborný kreslíř
  - narukoval, prohlášen za nezvěstného
  - často používá vulgarismy, pouliční popěvky, pravidelný verš
- dílo: *Po nás ať přijde potopa, Radosti života, Nové verše* (posmrtně)

Karel Toman (1877–1946)

- největší cestovatel z buřičů: Vídeň, Berlín, Pařít, Holandsko, Anglie – navštěvoval anarchistické skupiny
  - redaktor Národních listů
  - nejosobnější poezie, silně subjektivní verše, často motiv tuláka
- sbírky: *Pohádky krve, Sluneční hodiny, Měsíce, Stoletý kalendář*

Viktor Dyk (1877–1931)

- krátce vězněn za politickou a literární činnost – vyhnaný pravičák, názorově vzdálený TGM
  - redaktor Národních listů
  - pocity deziluze (rozpor mezi snem a skutečností), využití symbolů
  - útočný ironik, nadosobní pojetí národa
- politická lyrika: *Buřiči, Satiry a sarkasmy, Pohádky z naší vesnice*
skladba: *Milá sedmi loupežníků*
válečná tetralogie – *Lehké a těžké kroky, Anebo, Okno, Poslední rok*
novela *Krysař* – podle staroněmecké pověsti
drama *Zmoudření dona Quijota* – symbolistická hra, hrdina ztrácí iluze = umírá

Fráňa Šrámek (1877–1952)

- narozen v Sobotce (Český ráj), Písek – zde studoval
  - zpočátku anarchista, v roce 1915 vězněn
  - po válce žil samotářsky v Sobotce a v Praze
  - psal poezii, prózu i drama ve stylu impresionismu – smyslem bylo zachytit prchavost okamžiku, nese také rysy vitalismu – okouzlení životem a přírodou
  - v počáteční tvorbě je antimilitaristou
- sbírky: *Života bido, přec tě mám rád, Modrý a rudý*
Splav – impresionistická lyrika
romány: *Stříbrný vítr, Tělo, Past*
dramata: *Měsíc nad řekou, Léto*

Stanislav Kostka Neumann (1875–1947)

- od mládí zájem o politiku, r. 1897 založil vlastní časopis *Nový kult* – nejvýznamnější teoretická, politická a kulturní revue českého anarchismu
  - r. 1894 odsouzen za velezradu a aktivity spojené s rozkládáním monarchie, zvolil si samovazbu *Nemesis bonorum custos* (= Spravedlnost, ochránkyně dobrých)
  - od r. 1905 žil na Moravě – Brno, Bílovice nad Svitavou → opojení přírodou
- Kniha lesů, vod a strání* – jedna z nejkrásnějších sbírek české přírodní lyriky, koncipována jako běh roku od září do dalšího podzimu
- sbírky z přelomu století: *Jsem apoštol nového žití, Apostrofy hrdé a vášnivé, Satanova sláva mezi námi, Sen o zástupu zoufajících*
- symbolismus, dekadentní nálady, projevy satanismu, kult zla a revolty

Další údaje o knize:

- dominantní slohový postup:

vyprávěcí

- vysvětlení názvu díla:

Slezské písň – nejprve Slezské číslo v časopisu Čas.

Básně, které popisují situaci ve Slezsku.

- posouzení aktuálnosti díla:

Situace ve Slezsku už není tak bídná. Nepanuje tam chudoba, ani nejsou vidět příznaky ke vzpourě ku Praze jako dříve, proto už dílo není aktuální.

- pravděpodobný adresát:

Sbírka je určena pro čtenáře, kteří se zajímají o tehdejší moravskoslezský život pod cizí nadvládou.

- zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:

Básnická sbírka je největším a zároveň jediným dílem autora. Poprvé vyšla roku 1903 v časopise Čas s podtitulem Slezské číslo.

- tematicky podobné dílo:

soubor lyrickoepických básní: Karel Jaromír Erben – *Kytice*

soubor sociálních balad: Jiří Wolker – *Těžká hodina*

tematika Ostravska: Vilém Závada - *Siréna*

- porovnání s filmovou verzí nebo dramatizací:

- není známo, některé písň zhudebnil Jaromír Nohavica